Fantastische natuur in kinderboeken

Tentoonstelling

1 november 2013
t/m 28 februari 2014

maandag - vrijdag
9.00 - 13.00 uur
's middags op afspraak

Wageningen UR Library

Forum (gebouw 102) | Droevendaalsesteeg 2 | 6708 PB Wageningen

T (0317) 48 27 01
E speccoll.library@wur.nl
www.wageningenUR.nl/library/special-collections

WAGENINGEN UR
For quality of life

Verantwoording

Samenstelling:
Tosca During, Student Kunstgeschiedenis, Universiteit Utrecht
Roel During, Onderzoeker Sociale Innovatie en Cultureel Erfgoed, Alterra Wageningen UR
Team Speciale Collecties, Bibliotheek Wageningen UR

Openingstijden: 1 november 2013 t/m 28 februari 2014;
maandag - vrijdag, 9.00 - 13.00 uur en ’s middags op afspraak
Leeszaal Speciale Collecties, Forum (geb. 102)
Droevendaalsesteeg 2
6708 PB Wageningen.

Meer informatie en groepsrondleidingen: speccoll.libary@wur.nl
tel. 0317-482701

http://www.wageningenur.nl/library/special-collections

Voorwoord

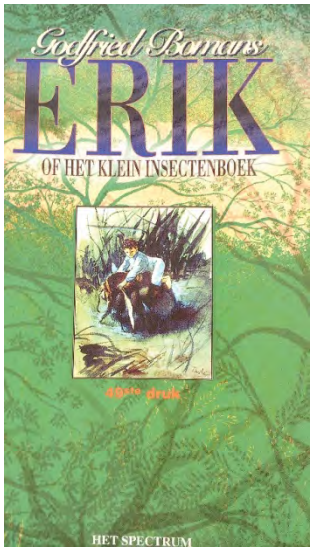
Met deze tentoonstelling vragen we aandacht voor de moraal en de fantasie in het kinderboek. Moraal is goed, maar als die loodzwaar dreigt te worden en de fantasie naar de achtergrond dringt dan verdwijnt de kinderwereld en worden kinderen weer, net als in vroegere tijden kleine volwassenen. We hopen dat deze tentoonstelling in dit opzicht stemt tot nadenken.

De tentoonstelling Fantastische natuur in kinderboeken is samengesteld door Roel During, Tosca During en het team Speciale Collecties. Een derde deel van het tentoongestelde materiaal is van Speciale Collecties. Het grootste deel komt uit de particuliere collectie van Roel en Tosca During, die in de loop der jaren een indrukwekkende collectie boeken over dit onderwerp hebben verzameld. Daarnaast zijn er diverse boeken door collega's beschikbaar gesteld, waarvoor iedereen hartelijk dank.

Bibliotheek Wageningen UR, Speciale Collecties
Wageningen, 31 oktober 2013

Inleiding

Het is moeilijk voor te stellen, maar vroeger, in de 19e eeuw en daarvoor bestonden er eigenlijk geen kinderen. Het waren meer volwassenen in zakformaat en als ze groot en sterk genoeg waren om te gaan werken, dan gingen ze aan de arbeid. Pas aan het einde van de 19e eeuw ontstond wat wij nu de belevingswereld van kinderen zouden noemen. Kinderen kregen een eigen fantasiewereld waarin ze de wereld, de natuur en de maatschappij mochten ontdekken. Het werd voor een kind belangrijk geacht om zijn fantasie te gebruiken, creatief en ontdekkingsgericht te zijn. Het kinderboek speelde hierin een heel belangrijke rol, want hierin werd de wereld beschreven en geïllustreerd zodat kinderen deze kwaliteiten konden gaan ontwikkelen. In het kinderboek kregen ze de concepten aangereikt waarmee ze de wereld voorzichtig konden gaan ontdekken in de volstrekt veilige omgeving van het huis. De schrijver en de illustrator konden zich uitleven in het scheppen van deze kinderwereld en zo bijdragen aan een betere wereld. "Kinderen hebben de toekomst" is immers het gezegde en als ze wereldwijs en sociaal zijn dan worden het later goede mensen. Zo bood het kinderboek volop ruimte voor moraliserende en religieuze motieven. De mensenwereld kon worden bekeken vanuit de minuscule wereld van de insecten, zoals Godfried Bomans dat op onvergetelijke wijze deed met zijn *Erik of het klein insectenboek*. Het is een mooi voorbeeld van een boek dat eigenlijk niet alleen voor kinderen geschreven is, maar dat heimelijk maatschappijkritiek bevat die ook gericht is op volwassenen.

De volwassenen discussiëren er onderling vrolijk op los over hoe het ideale kinderboek er uit moet zien. Sommigen menen dat de fantasie van het kind geprikkeld moet worden en dat de schrijver en illustrator om die reden zo terughoudend mogelijk moeten zijn met het voorschotelen van details. Anderen leggen het accent op het bijbrengen van kennis en vinden

dat het kind spelenderwijs de concepten aangereikt moet krijgen waarmee ze zelf de natuur en de maatschappij kunnen ontdekken. Maar er zijn ook schrijvers en illustratoren die zich rechtstreeks willen richten tot de tere kinderziel en deze proberen te wapenen tegen de harde echte wereld, door middel van verhalen over oorlogen, dood en verderf in de dierenwereld. Kortom, er zijn er vele verschillende visies te beschrijven waarlangs de makers van kinderboeken hebben geprobeerd om kinderen wijs te maken. Opmerkelijk is dat er nooit systematisch aandacht is besteed aan de mening van kinderen zelf. Pas recent met bijvoorbeeld de ware hype rond de boeken van Harry Potter van J.K. Rowling kunnen kinderen hun stem laten horen, namelijk door er massaal over te facebooken, te twitteren, etc. De kinderen nemen zelf de regie over hun kinderwereld over en volwassenen komen er bijna niet meer aan te pas. Zozeer zelfs dat het uitkomen van een nieuw boek van Harry Potter op alle journaals in de wereld werd aangekondigd. Het signaal was: “Ouders, wees er op voorbereid dat jullie kinderen weer een poos lang zijn ondergedompeld in een nieuwe episode van een groots avontuur”.

Binnen het gegeven dat volwassenen met kinderboeken de kinderwereld hebben gemaakt, waarin kinderen de ruimte kregen om kind te zijn, wordt met deze tentoonstelling de grens tussen fantasie en werkelijkheid onderzocht. Hierbij wordt nader ingegaan op verschillende tradities van kinderboeken en ook op verschillende morele posities die de auteurs al dan niet expliciet innamen.
De tentoonstelling toont kinderboeken waarin de natuur een belangrijke plaats inneemt. Er is aandacht voor het geïllustreerde kinderboek dan wel prentenboek, waarin er een zekere balans is tussen illustratie en tekst. Hierbinnen wordt verder toegespitst op die kinderboeken die door bekende illustratoren zijn verluchtigd. De tentoonstelling laat zien dat er zeker geen scherpe grens bestaat tussen werkelijkheid en fantasie. Er is eerder sprake van een schijnbare tegenstelling die te maken heeft met de moraal die aan de lezers van het

boek wordt meegegeven. De moraal en de fantasie nemen een loopje met de werkelijkheid. Het mooie van de natuur is dat er zoveel fantasie ingelegd kan worden omdat we er zo veel van weten maar zo weinig van begrijpen.

Er worden verschillende tradities onderscheiden. Ten eerste de naturalistische traditie die wordt gevoed door de gedachte dat kennis over de natuur vooraf gaat aan de liefde ervoor, en dat die ten grondslag ligt aan het zorgvuldig omgaan met de natuur. Deze traditie wortelt diep in het verleden.
Ten tweede staat daar de symbolistische traditie tegenover, die de diepere en door emoties gevoede gedachten wil stimuleren en zoekt naar wegen om de liefde voor de natuur op te wekken met dichterlijke thema's als vergankelijkheid en zinnelijkheid. Het lijkt erop dat de traditionele sprookjes eerst in de romantiek en later onder invloed van De Tachtigers in de 19e eeuw aan de basis van het symbolisme hebben gestaan. Allerlei andere kunst- en literatuur-stromingen hebben hun invloed doen gelden op het kinderboek, zoals de art nouveau, de art deco en het kubisme.
Tenslotte de stroming waarin de oudere generatie zich grote zorgen maakt over hoe ver hun kinderen van de natuur afstaan en of ze in hun latere leven zich wel verantwoordelijk zullen voelen voor het beschermen ervan. Het boek *Last Child in the Woods* van Richard Louv uit 2005 getuigt hiervan. Het ministerie van LNV liet onderzoek doen naar vervreemding en daarvan is een boek uitgekomen met de titel *Van Vervreemding naar Verantwoordelijkheid*, dat de ambtenaren vertelt dat er behoefte is aan ‘struinnatuur’ voor jongeren en dat het tijd is voor een culturele herontdekking en herwaardering van de natuur.
Ook bij Wageningen UR wordt veel onderzoek gedaan naar het draagvlak voor natuur onder jongeren. Bij Landschapsbeheer Nederland doet men projecten om jongeren in contact te brengen met de natuur. De zorgen zijn deels terecht en legitiem uiteraard, maar men moet wel beseffen dat het natuurbeeld van de oudere generatie hierbij centraal staat. De jongeren zullen niet alleen anders naar de natuur kijken dan

hun ouders, maar ze zullen weer nieuwe kinderboeken schrijven waarin een andere natuur wordt voorgesteld, die zij als waarheid en werkelijkheid zullen zien.
Het sluitstuk van de tentoonstelling is het boek *Help mijn Iglo smelt* over de gevolgen van klimaatsverandering voor de volkeren die leven aan de randen van de woestijn, het tropisch oerwoud en het poolijs. Een prachtig boek weliswaar, maar tegelijkertijd moeten we vaststellen dat de symboliek erachter een loodzware last met zich meebrengt. Het is de huidige generatie niet gelukt om een verantwoorde omgang met de wereld en de natuur te ontwikkelen. Klimaatsverandering met alle gevolgen voor bevolkingsgroepen en natuurgebieden is daar het gevolg van. Het ijsbeertje van veel hedendaagse kinderboeken staat model voor dat onvermogen en van kinderen wordt verwacht dat zij de wereld gaan redden. Een loodzware taak. Over moraal gesproken…..

De eerste jeugdboeken en educatieve literatuur

In de eerste vitrine staan boeken die de naturalistische traditie vertegenwoordigen. In de 18e eeuw trachtte men om de jeugd zoveel mogelijk wetenschappelijke informatie door te geven, de tekst enigszins aangepast door het gebruik van spreektaal. Het zijn eigenlijk geen echte kinderboeken, maar boeken voor kleine volwassenen, in eerste instantie bedoeld voor kinderen uit de betere milieus. Kennis van de natuur was onderdeel van de opvoeding en van beschaving. Zo konden kinderen de schepping leren kennen en waarderen in haar grootsheid: de *Katechismus der Natuur* van Dominee Florentius Martinet is hier een sprekend voorbeeld van. In de 18e en 19e eeuw werden de meeste natuurboeken geschreven door pastoors en dominees, die zich vaak te voet door hun werkgebied begaven en daarbij natuurwaarneming-en deden.
Als vorm werd vaak gekozen voor vragen en antwoorden, zoals velen gewend waren in de religieuze opvoeding door de catechismus. Een andere vorm zijn de samenspraken, waarbij een volwassene, bijvoorbeeld een leraar of zus, antwoorden geeft op vragen die schijnbaar terloops worden gesteld.

Aan het einde van de 19e eeuw richtte men zich op een bredere doelgroep en krijgen kinderen biologie in de schoolklas. Leraren als Heimans en Thijsse zijn onverbrekelijk verbonden met wat ook wel het biologisch reveil genoemd wordt. Kinderen moeten naar buiten om de natuur te ontdekken! Er verschenen allerlei determinatie-werkjes om ze hier een handje bij te helpen. Ook de oprichting van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie in 1920 past binnen deze ontwikkeling. In de periode na de tweede wereldoorlog ontstonden diverse jeugdnatuurorganisaties op grond van levensovertuiging.

Een ouderwets zakboekje, meer almanak en reisgids, speciaal bedoeld voor de jeugd. Voor de vorm van een almanak werd gekozen "omdat algemeen bekend was dat 'Leeskundige onder de Jeugd, in deeze soort van Schriften, hunne weetlust zoeken te verzaaden'". De auteur meldt dat de almanak niet vol stond met 'beuzelagtige Vertellingen'.

Zeelands chronyk-almanach bevattende eene beschryvinge der provincie Zeeland, van deszelfs opkomst tot op deezen tegenwoordigen tyd : ten dienste der jeugd, gesteld in vragen en antwoorden, voorzien met alle het noodige, behoorende tot een almanach, alsmede veele byzonderheden, betrekking hebbende tot de provincie Zeeland voor den jaare...
Middelburg : Dane,1777-[ca. 1792]
Ook o.d.t.: Zeelands cronijk almanach en: Zeelands chronyk verkort
FORUM ; SPEC.COLL. ; R336H01 ; 1778, 1779, 1780
http://edepot.wur.nl/257051

Dominee Martinet wilde met de katechismus kinderen onderwijzen over de natuur, zodat ze deze gaan respecteren. In de vorm van samenspraken wordt beschreven hoe de natuur in elkaar zit, waarbij een grote nadruk ligt op de schepping. Zo wordt de vraag: 'Waarom schiep God de Planten groen? als volgt beantwoord: 'Om dat het zwart alles zeer onbedenkelijk droevig zou gemaakt hebben, en onze oogen het gloeiend rood onmooglijk konden verdragen; groen is zagt en aangenaam voor het gezigt.'

Martinet, J.F.
Kleine katechismus der natuur voor kinderen
Amsterdam: Johannes Allart, 1779. - 138 p.
FORUM - SPEC.COLL. - R338B16

Vragen over het onderwijs werden in de 18e eeuw niet lichtvaardig opgelost. In 1783 werd onderstaande vraag door de Maatschappij ter bevordering van den landbouw in Amsterdam gesteld. Als beloning werden er medailles uitgeloofd. De uiterste inzendtermijn stond op 1 december 1785. Het antwoord van gouden medaille winnaar, Joachim Frederik Muller, werd in 1786 uitgegeven. Muller was lid van het Provinciaale Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Weetenschappen, en burger der stad Amsterdam.

Muller, J.F.
Welke zijn de beste middelen om de kinderen der landlieden eene genoegzame kennis te doen verwerven van die kundigheden, die tot hun aanstaande beroep van landbouwen en veehouwen noodzakelijk zijn?
Amsterdam: [s.n.], 1786. - 145 p.
FORUM - SPEC.COLL. - RA0710

‘Zamenspraak tussen Cecilia (achttien jaren oud) en Leonora (twaalf jaren oud) en Lodewijk (tien jaren oud). Zij zitten allen aan eene tafel en bezigtigen een kruidboek dat Cecilia heeft gemaakt.’ Cecilia beantwoordt in dit boek vragen van haar zus en broer over kruiden, bloemen, bomen, e.d. De samenspraak houdt de volgorde van de seizoenen aan.

Ducrest de Saint-Aubin de Genlis, S.F.
Flora of het buitenleven nuttig en aangenaam gemaakt voor de jeugd
Amsterdam: [s.n.], 1822. - 228 p. : afb.
FORUM - SPEC.COLL. - RKr.0852

Dit boekje, vooral gericht op het Kennemerland, is volgens de auteur voor ‘kinderen van den beschaafden stand der menschen, die hun genoegen jaarlijks of duurzaam in de natuur zoeken’.
Het doel was volgens Hazeu bevordering der kennis in de natuur en eerbied, liefde en hoogachting voor God, den Schepper van hemel en aarde.

Hazeu, J.
Natuur onderwijzende gesprekken voor de jeugd in het buitenleven
Zaandijk ; De Zijpe: J. Heijnis ; J.C. Honigh, 1831. - 258 p. : ill.
FORUM - SPEC.COLL. - R385F02

Niet alle pogingen om de jeugd te onderwijzen blijken even goed uit te pakken. In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* uit 1834 wordt onderstaande titel met de grond gelijk gemaakt.
‘Hoe aangenaam zoude het ons zijn, zoo wij ze aan jonge lieden en aan allen, die lust tot kennis bezitten, zonder eigenlijke Geleerden van beroep te zijn, konden aanbevelen!
Wanneer inderdaad de eerste druk is uitverkocht geworden, is het een bewijs, dat men in Nederland behoefte heeft aan een werk over Natuurlijke Geschiedenis, voor de Jeugd geschreven; maar de Uitgevers mogen zich niet verbeelden, dat zulks een bewijs oplevert voor de deugdelijkheid van een werk, hetwelk in allen opzigte gebrekkig is, en nooit den lust tot verder onderzoek opwekken of den verstandigen lezer bevredigen kan. Het is grootendeels eene dorre naam lijst, met een' omhaal van noodelooze geleerdheid en aanhalingen van werken, wier titels bijkans altijd verminkt zijn, zoo zelfs, dat de namen van bekende Schrijvers bijkans onkenbaar worden, en welke aanhalingen zich niet verder uitstrekken dan tot het laatst der vorige eeuw, als ware er in de laatste 50 jaren niets van belang in de wetenschap verrigt.’

Natuurlijke historie of beschrijving der viervoetige zoogdieren voor de jeugd
Nijmegen: D.J.Haspels, 1833-1834. - 3 dln
FORUM - SPEC.COLL. - RO0735

Helaas ontbreekt de titelpagina van deze *Natuurkundige mengelingen*, de auteur blijft onbekend. Hij of zij gaat in op de leer van Linnaeus en behandelt het planten- en dierenrijk. Uit de inleiding blijkt dat de auteur een hoger doel voor ogen heeft: “Beoefen dan de schoone Natuurlijke historie, als eene uitspanning in vrije uren; of is het mogelijk uwe bestemming der wetenschappen gewijd, dan vertrouw ik, dat dit kleine werkje eene opleiding zal zijn, ten einde uwe kennis in grootere en meer omvattenden werken te volmaken.”

Natuurkundige mengelingen voor jonge lieden: met acht naar het leven gekleurde plaatjes
[S.n.];[S.l.,Ca 1836], 171 p. 8 gekl. Pl.
Particuliere collectie

Van dit *Onderhoudend geschenk* ontbreekt helaas ook de titelpagina, waardoor het lijkt alsof er gekozen is om onderwerpen rijp en groen te bespreken. De vorm van de samenspraak of catechismusopbouw is hier losgelaten.

Onderhoudend geschenk voor kinderen; of verzameling van verschillende onderwerpen tot leering en vermaak der jeugd
Te Leyden: bij P.H. Trap, 1823. - 122 p. : 10 gekl. pl.
FORUM - SPEC.COLL. - R333G05

Een reisverhaal van een in Mexico wonende wetenschapper, die voordat het gezin terug gaat naar Europa, zijn zoon meeneemt op reis door het land. Hierbij staan de schoonheid van de natuur en het opdoen van herinneringen voorop. Voor de zoon Lucien is het een spannende reis vol wetenschappelijke ontdekkingen.

Biart, L.
Lotgevallen van een jeugdigen natuuronderzoeker
Utrecht: Broese, 1889. - XI, 322 p
FORUM - SPEC.COLL. - HH0559
http://www.gutenberg.org/ebooks/43228

Door veelvuldig gebruik van het woord kinderwereld, ontstaat er ook een kinderwereld voor kinderen als die zich het begrip ook toe-eigenen (performativiteit). Dit betreft een vroeg voorbeeld, van rond 1870.

Leent, F.H. van
Uit de kinderwereld : een sprookje uit den ouden tijd
Haarlem : J.M. Schalekamp, [1876]. - 16 blz.
Particuliere collectie

Eli Heimans, schreef in 1893 *De levende natuur, een handleiding bij het onderwijs in de kennis van planten en dieren op de lagere school in het bijzonder voor de grote steden*. Later zou de methode verder worden uitgewerkt tot een handleiding die in vier delen verscheen tussen 1898 en 1908 en grote veranderingen zou brengen in het biologieonderwijs.

Heimans, E.
Handleiding bij het onderwijs in de natuurlijke historie (de levende natuur) op de lagere school. – dl. 2 en 3
Amsterdam : Versluys, 1909
FORUM - SPEC.COLL. - N00360

Deze boeken met uitklapbare platen behoren bij een methode die aan het begin van de twintigste eeuw in cursussen landbouwkunde werd gebruikt. De platen zijn afkomstig uit Duitsland.

Kroon, H.M.
Het varken, zijn lichaamsbouw en zijn inwendige organen : met vijf beweegbare, gekleurde platen, rasafbeeldingen en geillustreerden, verklarenden tekst voor fokkers en bezitters van varkens, alsmede voor cursussen in landbouwkunde
Deventer : Kluwer, 1919. - 36 p.
FORUM - SPEC.COLL. - R391D33

Heimans, E.
Het lichaam van den visch : bouw en inwendige organen : aanschouwelijk voorgesteld door beweegbare, gekleurde platen van een karper : met verklaring en

uitvoerige determineerlijst van onze voornaamste zoetwatervisschen. - 2e dr.
Deventer: Kluwer, [1904]. - 18 p.
FORUM - SPEC.COLL. - R-Modellendoos-1

Door *De levende natuur, een handleiding bij het onderwijs ...* kwam Eli Heimans in contact met Jac. P. Thijsse met wie hij dezelfde passie voor de natuur en zijn pedagogische inzichten deelde. Samen schreven ze de serie *van vlinders, bloemen en vogels* waarvan het eerste deel in 1894 verscheen. Ook richtten ze het tijdschrift *De Levende Natuur* op, samen met J. Jaspers jr. De eerste aflevering verscheen in 1896.
Heimans en Thijsse probeerden vooral duidelijk te maken dat door veel buiten te zijn, goed waar te nemen en verdere natuurstudie, de liefde voor de natuur ontwaakt. De meeste illustraties werden door hen zelf gemaakt en zijn zeer natuurgetrouw.

Heimans, E. ; Thijsse, J.P.
Van vlinders, bloemen en vogels
Amsterdam : Versluys, 1894. - 173 p.
Particuliere collectie

Heimans, E. ; Thijsse, J.P.
In sloot en plas
Amsterdam : Versluys, 1895. - 201 p.
Particuliere collectie

Heimans, E. ; Thijsse, J.P.
Door het rietland
Amsterdam : Versluys, 1896. - 272 p.
Particuliere collectie

Heimans, E. ; Thijsse, J.P.
Hei en dennen. - 2e dr.
Amsterdam : Versluys, 1897. - 228 p.
Particuliere collectie

Heimans, E. ; Thijsse, J.P.
In de duinen. - 2e dr.
Amsterdam : Versluys, 1907. - 224 p.
Particuliere collectie

Heimans, E. ; Thijsse, J.P.
In het bosch
Amsterdam : Versluys, 1901. - 195 p.
Particuliere collectie

Wandplaat Paardenkastanje

Heinrich Jung, Dr. G. Tön Koch, Dr. F. Quentell
Aesculus hippocastanum. Rosskastanie; Lithografie op karton
Darmstadt : Verlag Frommann & Morian, 1902. - 99.5 x 75 cm.
FORUM - SPEC.COLL. – ladeblok 22

De Verkade-albums waren een geweldig marketingsucces. Gestart in 1905 met, in Duitsland, aangekochte plaatjes bleek het een schot in de roos. In 1906 verscheen het eerste Verkade album met Jac. P. Thijsse als auteur, *Lente*. In het voorwoord schrijft de firma als motivatie om juist Thijsse als auteur te vragen, na zijn succes met de serie *Sloot en plas....*: "..., om het geld dat wij nu eenmaal moeten uitgeven om aan onze producten die bekendheid te geven, die voor den bloei onzer zaken noodig is, nuttig te besteden ten bate van eene breede schare van lezers en lezeressen, zoo oud als jong, in het belang van verbreiding van kennis onder hen en het aankweeken van liefde voor alles wat groeit en bloeit in onze zoo mooie natuur."
Naast de tekst waren ook de platen een groot succes, hiervoor werden bekende illustratoren als Jan Voerman Jr, Ludwig Wenckebach, Jan van Oort en vader Cornelis en zoon Henricus Rol**.**
In totaal zijn er ruim 3 miljoen albums en zo'n 30 miljoen plaatjes in omloop gebracht.

Thijsse, J.P.
Lente
Zaandam : Verkade, 1906. - 52 p.
FORUM - SPEC.COLL. - ZZ0367

Thijsse, J.P.
Herfst
Zaandam: Verkade, 1908. - 62 p.
FORUM - SPEC.COLL. - ZZ0368

Thijsse, J.P.
Zomer
Zaandam: Verkade, 1907. - 60 p : ill.
FORUM - SPEC.COLL. - ZZ0354

Thijsse, J.P.
Winter
Zaandam: Verkade, 1909. - 54 p.
FORUM - SPEC.COLL. - ZZ0362

Alhoewel Thijsse vaak in verband werd gebracht met de Verkade albums, hij schreef er 19 van de 31 titels, waren er meer auteurs actief voor dit bedrijf.

Portielje, A.F.J. ; Portielje - Scholten, J.P.H.
Zeewater-aquarium en terrarium
Zaandam : Verkade's Fabrieken, 1930. - 105 p.
FORUM - SPEC.COLL - ZZ0359

Portielje, A.F.J. ; Portielje-Scholten, J.P.H. ; Koeman, J.J.
Mijn aquarium
Zaandam : Verkade's Fabrieken, 1925. - 103 p : ill., 137 plaatjes.
FORUM - SPEC.COLL. - ZZ0348

A.F.J. Portielje werkte 46 jaar bij Artis. Hij was de eerste deskundige ter wereld die door gedragsexperimenten wetenschappelijk onderzoek verrichtte naar het instinct van dieren. In 1939 deed hij proeven bij apen.

Portielje, A.F.J. ; Portielje-Scholten, J.P.H. ; Rol, C. ; Voerman, J. ; Rol, H.
Dierenleven in Artis
Zaandam : Verkade's Fabrieken, 1939. - 73 p : zw. en gekl. ill.
ISN 1871203
FORUM - SPEC.COLL. - ZZ0349

Een van de trouwe vrienden van Heimans en Thijsse was J. Postma. Zijn *Atlasje van Amsterdams omstreken*, in 1898 uitgegeven bij Versluys, staat ten dienste van het leren kennen van de natuur in de eigen omgeving van kinderen.
Het dagboek is van een Amsterdammer die helemaal in de voetsporen van Heimans en Thijsse is getreden en excursies maakt in de omgeving van de stad. Hij maakt daarbij zeer fraaie pennenschetsen die blijk geven van een goed getraind waarnemingsvermogen.

Atlasje van Amsterdams omstreken, ten dienste der lagere scholen door J. Postma
Amsterdam : W. Versluys, 1898
Particuliere collectie

Dagboek
Onbekende schrijver
Particuliere collectie

Nijkamp, J.A.
Laat ons staan
Amsterdam : Instituut voor Natuurbeschermingseducatie, [ca. 1966]
FORUM - SPEC.COLL. - RKk.III,Diversen

De behoefte van jeugdige natuurliefhebbers om aan natuurstudie te doen, de drang om samen te zijn en gezamenlijk naar buiten te trekken en vrij in de natuur te zwerven, zonder bemoeienis van ouderen, zorgde ervoor dat in 1920 de Nederlandse Bond voor Jeugdstudie (NJN) werd opgericht.
In 1946 kwam de afsplitsing van de Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden (CJN). De belangrijkste reden om tot de oprichting van een eigen vereniging over te gaan was dat de NJN op zondag op excursie ging.
In 1961 ontstond de Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie (KJN), die later met de CJN fuseerde tot wat tegenwoordig de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie heet.
Elke afsplitsing gaf een eigen tijdschrift uit. Hier is een selectie te zien.

Amoeba orgaan van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie('s-Graveland)
Amsterdam : Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, 1922-
FORUM - STACKS - NN31328 - AANWEZIG Jrg. 1(1922)

Algemene Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie (Wageningen [etc.])
De tjiftjaf
Wageningen : Algemene Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie
FORUM - STACKS - NN31863

Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie (Breda)
De Scharrelaer
Breda : Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie
FORUM - STACKS - NN31652

Algemene Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie
Het zeepaard
Zaandam : Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie
FORUM - STACKS - NN32023

Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden
Trientalis : tijdschrift voor natuurstudie en natuurbescherming
Goes: Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden
FORUM - STACKS - NN31651

Algemeen Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie en Natuurbescherming (Zeist)
Trias
Zeist: Algemeen Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie en Natuurbescherming [etc.]
FORUM - STACKS - NN31653

Katholieke jeugdorganisatie voor natuurstudie ; Nederlandse jeugdbond voor natuurstudie
Kruipnieuws : orgaan van de Vegetatiekundige werkgroep van K.J.N. en N.J.N.
Wageningen: Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie
FORUM - STACKS - NN31944
http://edepot.wur.nl/272504

Het geïllustreerde kinderboek eind 19e en 20e eeuw

In de tweede vitrine staat het geïllustreerde kinderboek uit het einde van de 19e en de 20e eeuw centraal. Veel van de boeken zijn vertalingen en interpretaties van sprookjes, die kinderen leren over de deugden zoals gehoorzaamheid en bescheidenheid. Er kwamen kinderboeken op de markt waarin het dierenleven bijna in romanvorm werd beschreven. De natuur staat veelal symbool voor het zuivere, het oorspronkelijke en het onverdorvene, zoals in het symbolisme waartoe Gust van de Wall-Perné behoort. Wilhelmina Drupsteen die *Sneeuwwitje* en *Asschepoester* heeft geïllustreerd, maakt deel uit van de art nouveau-beweging, die beoogde de natuur in het leven van de geïndustrialiseerde mens terug te brengen door middel van kunst. Enkele boeken hebben een expliciete maatschappijgerichte moraal, zoals *De waterkindertjes*. Soms betreft dat een kritiek op het onrecht in de samenleving en soms op de industriële vooruitgang. Hierbij zien we ook de opkomst van een sterke en ook ongebreidelde fantasie, met *Baron van Münchhausen* als overbekend voorbeeld, maar waartoe ook *Baron van Hippelepip* behoort met de fantasierijke illustraties van Leo Visser. De illustraties worden onder invloed van Van Hoytema steeds levendiger, waardoor de dieren ook meer karakter krijgen. Aan het eind van de 19e eeuw veranderde de blik op de natuur. Kunstenaars kregen meer oog voor de inheemse natuur en het landschap. Kunstenaars trokken naar buiten en schreven over de natuur.

Deze drie boekjes beschrijven dat vogels lijden. *Vogelvreugd* (midden) doet dat op redelijk realistische wijze. *Uilengeluk* (onder) beschrijft het gedrag van verschillende vogelsoorten: pronken, vechten, kibbelen. De uilen dragen de wijze boodschap uit van de natuur te genieten en een rustig leven te leiden, wat niet begrepen wordt door de andere vogelsoorten. *Twee Hanen* (boven) bevat ook een moraliserende boodschap: probeer jezelf niet in een beter daglicht te plaatsen door anderen af te kraken. Met name de wind, waardoor het weerhaantje afbreekt, is heel dynamisch afgebeeld.

Twee hanen : sprookje van H.C. Andersen / op steen geteekend door T. van Hoytema
Amsterdam : C.M. van Gogh, 1898. – 20 p.
Particuliere collectie

Vogelvreugd : een prenteboek voor de jeugd / ontworpen en op steen gebracht door T. van Hoytema
Amsterdam : Tresling & Co, [1904]. – 36 p.
Particuliere collectie

Uilen-geluk / tekst van Tine ; geteekend op steen door Th. Van Hoytema
Amsterdam : C.M. van Gogh, 1895, 20 p.
Particuliere collectie

Snoet en zijn vriendje Carlo maken allerlei avonturen mee en zwerven door de Nederlandse natuur. De natuur is veilig en de mensenwereld zit vol gevaren, zo lijkt de les aan de jonge lezer.

Snoet's wilde jaren : De geschiedenis van een hond / Wermeskerken, Henri van; illustraties: P. van der Hem
Amsterdam : Haust Koninklijke Fabrieken, 1932. – 2 dln. - 75 en 78 p.
Particuliere collectie

Het kinderboek *De Sneeuwkoningin* van Goeverneur is opgedragen aan Wilhemina, destijds Kroonprinses der Nederlanden. Het markeert het begin van de ontwikkeling waarin het fantasieboek zich losmaakte van het sprookjesboek. Uiteraard gaat het over prinsen en prinsessen en de natuur, waarin dieren kunnen praten, speelt een belangrijke rol. Tekst en lithografie zijn geïntegreerd tot een fraai geheel.

De Sneeuwkoningin van H.C. Andersen / Goeverneur, J.J.A.
Leiden : A.W. Sijthoff, [s.j.]. - 50 p. - Met platen in kleurenlithografie
Particuliere collectie

De boekband is ontworpen door Jan Toorop en geldt als een vroeg voorbeeld van de jugendstil in Nederland. Het boek bevat een groot aantal sterk symboliserende verhalen waarin de eeuwige worsteling met de innerlijke gevoelens centraal staat. De natuur is hier paradijselijk, onverdorven en schoon en Toorop laat dit zien in de diverse litho's die in dit boek zijn opgenomen.

Een boek van verbeelding : Sproken en vertellingen / Ahn-de Jongh, Louise; illustraties J. Akkeringa, M. Bauer, P. de Josselin de Jong, H. van Steenwijk, J.Th. Toorop, W. de Zwart
Amsterdam : Uitgevers-Maatschappij Elsevier, 1893. - 267 p.
Particuliere collectie

In dit relatief onbekende sprookje van H.C. Andersen wordt duidelijk gemaakt dat gebrek aan liefde en respect voor de natuur iemand noodlottig kan worden. De tekst is uitzonderlijk kort en afgemeten, en zal daardoor lastig te begrijpen zijn voor kinderen. De illustraties van Charlie Toorop passen goed in haar expressieve oeuvre en passen wonderwel bij de directe tekstformuleringen. Ze tekent het kippenvrouwtje in rake trekken, opgenomen in de natuur en bekeken vanuit de lucht door haar moeder en grootmoeder.

De familie van Grethe het kippenvrouwtje / Andersen, H.C.; geïllustreerd door Charley Toorop
Amsterdam : N.V. De Spieghel, [1938]. – 36 p.
Particuliere collectie

De illustraties van Jeanne Faure zijn bijzonder fraai en fantasievol en maken dit tot een bijzonder sprookjesboek, ondanks het feit dat de sprookjes zelf (Roodkapje, Hans en Grietje, etc) overbekend zijn.

Onze mooiste sprookjes / Douwes, B.J.; illustraties van Jeanne Faure
Arnhem : N.V. H. ten Brink's Uitgevers Maatschappij, [1920]. - 136 p. - Twee kleurenplaten.
Particuliere collectie

Harmonieus vormgegeven in de stijl van de Nieuwe Kunst. De illustraties versterken de fantasie van het sprookje met natuurweergaven waarin het bos, onmetelijk en gevaarlijk overkomt.

Sneeuwwitje / opnieuw verhaald door G. van der Hoeven; geïllustreerd door W.C. Drupsteen
Amsterdam : D. Coene, [1906]
Particuliere collectie

Goethe, J.W. von
Het sprookje van Johann Wolfgang von Goethe; Hollandsche vertaling met 9 reproducties in kleur naar schilderijen van Johannes Tielens
Rotterdam : Drukkerij voorheen “De Maasstad”, 1926
Particuliere collectie

De platen zijn gestileerd en kleurrijk, maar de boze wolf is realistisch en vervaarlijk. De wolf wijst Roodkapje op de schoonheid van de natuur. Hij raadt haar aan de bloemen te bewonderen, zodat ze deze voor haar oma gaat plukken. In de jaren twintig was er een Russische kinderboekententoonstelling die de kinderboekenwereld in Nederland sterk heeft beïnvloed, Roodkapje is exemplarisch voor deze beïnvloeding. Het bos is donker en gevaarlijk. Het kind raakt van het afgesproken pad en komt de wolf tegen, het verhaal is te bekend om hier te herhalen. De prenten zijn gestileerd en niettemin zeer realistisch vormgegeven.

De geschiedenis van Roodkapje door Henriëtte Blaauw; naar de gebroeders Grimm
Alkmaar: Kluitman, [1920]
Particuliere collectie

Asschepoester / opnieuw verhaald door G. van der Hoeven; geïllustreerd door W.C. Drupsteen
Amsterdam : D. Coene, [1907]
Particuliere collectie

Dit is een vroeg voorbeeld waarin de illustrator de natuur probeert te stileren: door het weglaten van details en het gebruik van ornamentele natuurvormen ontstaat er ruimte voor eigen invulling in de fantasie van het kind.

Kijkjes in de Plantenwereld / Knappert, Emilie C.; illustraties: L.W.R. Wenckebach
Amsterdam : Lohman en Funke, 1893. - 55 p.
Particuliere collectie

In *Notenkraker & Muizenkoning* wordt de jonge, fantasierijke Clara op sinterklaasavond langzaam maar zeker meegetrokken in de magische wereld van oom Drosselmeijer. Werkelijkheid en verbeelding spelen door elkaar heen. Clara's fascinatie voor de jonge neef van Drosselmeijer, die onverwacht meekomt op sinterklaasavond, maakt dat zij in de notenkraker haar prins ziet, die moet strijden met de muizenkoning. De illustraties van Wenckebach zijn expressief en beangstigend.

Notenkraker en muizenkoning / vrij vertaald uit het Hoogduitsch van E.T.A. Hoffmann ; met teekeningen van L.W.R. Wenckebach
Amsterdam : Scheltema & Holkema, [1898]. – 95 p.
Particuliere collectie

Klaproosje en Korenbloempje is een sprookje van Agatha Snellen, geïllustreerd door Wenckebach in een art nouveau stijl. Het verhaal gaat over de onvrede van de bloempjes dat ze zich niet kunnen verplaatsen en daardoor niks van de wereld zien. Ze werden ineens hele kleine bloem-meisjes en via allerlei omzwervingen komen ze tot de conclusie dat een korenveld toch de beste plaats is om te leven. De illustraties zijn gebaseerd op de boeken van J.J. Granville uit Frankrijk en Walter Crane (*A masque of flowers*) in Engeland. De tekeningen zijn zeer expressief en fantastisch. Ze stimuleren de identificatie van kinderen met deze bloemen op reis en laten hun verwondering goed zien. Ook wordt de natuur groots en romantisch afgebeeld.

Klaproosje en korenbloempje : een sprookje / door Agatha Snellen ; met teekeningen van L.W.R. Wenckebach
Amsterdam : C.A.J. van Dishoeck, [1901]
Particuliere collectie

Voorlezen, kijken en zelf meezingen is hier tot een bont geheel verweven in de stijl van de Nieuwe Kunst. Kinderen worden meegenomen in een fantasiewereld van kabouters, feeën en andere sprookjesfiguren.

Heidekoninginnetje : een klaviersprookje : opus 47 / van Catharina van Rennes ; woorden van Hilda; teekeningen van J. Berhardina Bokhorst
Utrecht : Jac. van Rennes, 1902. – 24 p.
Particuliere collectie

Het verhaal van de zandmannetjes als hulpjes van Klaas Vaak die je zand in de ogen strooien zodat je slaperig wordt, gaat er niet echt in bij Ineke. Maar als ze in bed ligt, droomt ze van de zandmannetjes en die nemen haar mee naar hun witte zandbergenland en vervolgens naar de

zon. De wereld wordt beschreven en geïllustreerd aan de hand van de ervaringen van het jonge kind: zand, taart, zon, bomen met fruit. Veel moraal zit er niet in, wel veel symboliek. Ten opzichte van de sterrekindertjes leert het kind hier dat de zon in de hemel staat en dat alles daar pais en vree is.

De Zandmannetjes / Vladeracken, G. van, met platen van Freddie Langeler
Alkmaar : Gebr. Kluitman, [1938]
Particuliere collectie

De wereld van kabouters die onder paddenstoelen schuilen is hier een terugkerend en voor kinderen aansprekend thema. De tekeningen verlevendigen de versjes van Sutorius. Het is totale fantasie, met een zeer lichte moraal om het onderscheid te leren tussen goed (het laten schuilen van een elfje onder de paddenstoel met haar tere vleugels) en slecht.

Van drie kaboutertjes / versjes van Anna Sutorius ; teekeningen van B. Midderigh-Bokhorst
’s-Gravenhage : N.V. Uitgevers Vennootschap v/h Erven Martin G. Cohen, [ca. 1920]. – 23 p.
Particuliere collectie

Ze moeten luisteren naar Moeder Maan, die sterrekindertjes, maar dat valt niet altijd mee. Ze hebben allemaal een vaste plek aan de hemel en moeten daar stilstaan, en soms mogen ze even met vakantie en kunnen ze spelen. Het geschetste beeld van de sterrenhemel bestaande uit kindertjes met een lantaarn, blijft dicht bij de belevingswereld van het kind. De grote beer is in dit verhaal dan ook echt een grote beer die braaf aan de lijn loopt met de sterrekindertjes. De sterrekindertjes bevinden zich in de hemel en ze zijn nieuwsgierig naar het leven op aarde, een leuke analogie met het voorgelezen kind dat zich natuurlijk verwonderd over het leven van de sterrekindertjes. De hemel is goed en de aarde slecht en daar mogen ze dan ook absoluut niet heen, want dan wordt de maan erg boos. Met aquareltechniek heeft Freddy Langeler weergegeven hoe de kindertjes lopen op de wolken net als op de aarde. Ze heeft er een dromerige zachte fantasiewereld van gemaakt, met leuke details zoals een opening in het wolkendek waar visjes zwemmen als in een vijvertje.

Hoe de sterrekindertjes uit spelen gaan / Vladeracken, G. van; illustraties Freddie Langeler
Alkmaar : Gebr. Kluitman, 1938
Particulier collectie

De wortelkindertjes slapen in de winter onder de grond, en zorgen ervoor dat alle planten en insecten in de lente opkomen, daarbij gestuurd door moeder (aarde?). Zowel de rijmpjes als de afbeeldingen geven de natuur op allegorische wijze weer. De illustraties zijn decoratief, vaak met symmetrische omlijstingen. Ze laten op ingenieuze wijze zien hoe onder het saaie Hollandse landschap een heel levendig domein ligt, diep in de grond. Vervolgens wordt dit landschap door de wortelkindertjes verlevendigd door planten en insecten uit de grond omhoog te brengen.

Van de wortelkindertjes : versjes van Alfred Listal / [geïll. door Sibylle von Olfers]
Alkmaar : Gebr. Kluitman, [ca. 1920]
Particuliere collectie

Tekst, muziek en afbeeldingen versterken elkaar als het gaat om het vieren van een dolle fantasie. De tekeningen van Leo Visser zijn zeer expressief en laten het kikkerleven zien als ware het een mini samenleving. Jaloezie, trots, onderdanigheid, deemoed, gevaar en liefde, het komt allemaal voor in dit sprankelende boek.

Baron van Hippelepip : een verhaaltje voor kinderen / door Mien Visser-Düker ; met muziek van Maria van Ebbenhorst Tengbergen en teekeningen van Leo Visser
Zaltbommel : Nutsuitgeverij, 1917. – 36 p.
Particuliere collectie

De natuur wordt in deze prachtige afbeeldingen, die allen een kunstwerk op zich zijn, op mystieke wijze weergegeven.

De Kolenbrander en de reis / Gust van de Wall Perné
Onuitgegeven, 1908. - Manuscript in Drents museum
Uitgegeven in: Annemiek Rens, Gust van de Wall Perné, Nieuwe Kunst rond 1900
Particuliere collectie

Het boek *De waterkindertjes* beschrijft hoe schoorsteenvegertje Tom kennis maakt met de verschillende klassen in de samenleving en het verschil tussen goed en kwaad, via een reis in de onderwaterwereld. Het is een boek vol symboliek, waarin zijn baas symbool staat voor het kwade en de goede fee gelukkig nooit ver weg is. Door veel te leren over de natuur leer je ook de maatschappij kennen en kun je je ontworstelen aan de laagste klasse, is de moraal. Het boek is bijzonder fraai

geïllustreerd door Gust van de Wall-Perné, kunstschilder, symbolist en tijdgenoot van Jan Toorop die in Apeldoorn woonde en werkte. Zijn afbeeldingen dragen in sterke mate bij aan het magische karakter, en dat combineert mooi met het nuchtere taalgebruik in het verhaal.
Een tweede exemplaar van *De waterkindertjes* is geïllustreerd door Midderigh- Bokhorst. Er zijn veel overeenkomsten te zien in de wijze van afbeelden, maar beiden hebben er hun eigen karakteristieken in verwerkt.

De Waterkindertjes : Een sprookje voor een landkind / Kingsley, Charles, bewerkt door M. Van Eeden-van Vloten; illustraties G. van de Wall Perné
Amsterdam, Mij. Voor goede en goedkope lectuur, G. Schreuders, 1905. - 239 p.

Idem; illustraties B. Midderigh-Bokhorst
Amsterdam, Mij. Voor goede en goedkope lectuur, G. Schreuders, 1924. - 134 blz.

Allerlei menselijke emoties en ervaringen, uitgebeeld door apen. Het is geschreven voor zeer jonge kinderen, die iets leren over de natuur maar vooral over zichzelf. Het schattige aapje wordt niet gespaard in dit verhaal.

Aapjes-Land / door AJO (pseud. Van H.J.E.H. Fox-Borel]
Alkmaar: Kluitman, [1923]
Particuliere collectie

Het verhaal is zeer bekend vanwege de ongebreidelde fantasie van de verteller. De illustraties van Van der Velde zijn eveneens uiterst fantasierijk. Veel moraal zit er niet in, of het moet een waarschuwing zijn tegen al te veel op te scheppen.

Avonturen van baron von Munchhausen verteld door Johan Gram; ill. H. van de Velde
Amsterdam : Elsevier, [1916]. – 148 p. – 12 platen
Particuliere collectie

Het boek past in het japonisme, de grote bron van inspiratie van de Art Nouveau beweging. Het zijn sterk moraliserende (veelal) dierenverhalen, geïllustreerd in een Japanse stijl door Jan de Waardt.

Twaalf Japansche Sprookjes / Nellie; iIllustraties Jan de Waardt
Amsterdam : S.L. van Looy, 1899, 103 p.
Particuliere collectie

Een avonturenverhaal met tovenaars en mandarijnen waarin het platteland en de natuur in het verre China terloops uit de doeken wordt gedaan. Het is daarmee zeer exotisch en fantasievol.

Avonturen in China. 1. De tempelrover Biboeba / A-Dri-Ko; geïllustreerd door Caty Mook
Utrecht : A.W. Bruna en Zoon, [1946], 45 p.
Particuliere collectie

Dit boek wordt tot de top van de Nederlandse kinderboeken gerekend. Oom Ben is het pseudoniem van Ben Wierink, kunstenaar en tekenleraar in Amsterdam. De dieren zijn zeer realistisch maar ook expressief afgebeeld. Het boek is qua vormgeving geïnspireerd op de Nieuwe Kunst. Terwijl Pim slaapt, voeren de Japanse poppetjes allerhande capriolen uit. Tekst, tekeningen en ornamenten vormen één groot decoratief geheel.

Pim's poppetjes : een kijksprookje voor zijn vriendinnetjes & vriendjes / bedacht en geteekend door Oom Ben
Amsterdam : H. Gerlings, [1898]. – 26 p.
Particuliere collectie

De Christelijke moraal wordt hier nogal straf uiteengezet, en direct vertaald naar alle deugden die kinderen zich eigen dienen te maken. De illustraties dragen bij aan een Bijbelse sfeer in het boek, onder meer door de gouddruk die is toegepast en die weer verwijst naar Goudvleugeltje.

De reis van Goudvleugeltje en Nachtegaaltje / illustraties in kleur van Jeanne Hebbelynck; tekst van Wies Persijn
Utrecht : wed. J.R. van Rossum [1938]. – 22 p.
Particuliere collectie

Kleine Russische natuursprookjes over slimme, domme, overmoedige, hongerige, behulpzame en bange dieren.

Van de raaf die Koetcha heette / Mijne, G.; illustraties J. Ratsjov
Moskou : Uitgeverij Malysj, [1974]. - 80 p.
Particuliere collectie

Dit is een boek over de plantlore, waarin over de relatie van de mens met bloemen wordt geschreven. Tekst van Tine Kool en figuren van B. Essers zijn bijzonder gracieus en vormen een prachtig geheel. De wonderlijke verhalen van wandelende bomen, pratende bloemen en tranen van kamperfoelies worden in eenvoudige woorden uit de doeken gedaan. De verhalen gaan terug naar een ver verleden, naar de Kelten, naar Oosterse culturen en naar het begin van het Christendom.

Bloemen-mythen en legenden / Cool, Tine; met houtsneden van B. Essers
Amsterdam : Kosmos, [1928]
Particuliere collectie

In dit verhaal verdwaalt Jaapje, maar wordt hij gelukkig weer thuisgebracht in buurmans' auto. De les is eenvoudig: ga niet alleen de natuur in want dat is gevaarlijk. De tekeningen van Douwe Nieuwenhuis zijn uitgevoerd in de contrastkleuren rood en groen en geven een beeld van struinnatuur.

Jaapje gaat op reis / Poortvliet, Dick; illustraties Douwe Nieuwenhuis
Gravenhage/Batavia : G.B. van Goor Zonen's Uitgeversmaatschappij N.V., [1948]. - 11 p.

De mooie geschiedenis van het kindje Jesus / Camille Melloy
Kortrijk : Zonnewende, [1939]
Particuliere collectie

Het moderne kinderboek en de studie naar natuurbeleving

De derde vitrine concentreert zich helemaal op de 20e eeuw. Eerst worden enkele boeken getoond waar de schrijvers en illustratoren wat terughoudend zijn in hun fantasie en vooral die van de kinderen willen prikkelen. Via boeken die wereldse thema's aanraken komen we terecht in de kinderboeken die vanuit een duidelijke maatschappijvisie zijn geschreven. Zo is het boek *Berta Bloemkoe* onmiskenbaar een uiting van de flowerpower beweging, en draagt het pacifistisch ideaal uit. *Winnie de Pooh* zou model kunnen staan voor de huidige bankier, want hij eet eerst alle honing op en geeft de lege pot aan zijn vriend Iejoor, de ezel. In de jaren zeventig wordt er onder invloed van de Club van Rome veel zwaardere kost aangeboden. Het milieu en het vergaan van de wereld wordt een thema waarin de kinderen op prille leeftijd de harde werkelijkheid wordt voorgeschoteld van de aantasting van de natuur op de hele wereld: ontbossing en klimaatsverandering. Het onderzoek naar de beleving van natuur en de ervaringen met educatie in de vrije natuur wordt hier getoond aan de hand van enkele onderzoeksrapporten van Wageningen UR.

De geboorte van prinsesjes heeft telkens aanleiding gevormd voor het uitgeven van nieuwe kinderboeken. Willebeek leMaire illustreerde *Hollandsche Kinderliedjes* voor prinses Juliana in 1907. Van veel van de kinderliedjes is de oorspronkelijke betekenis verloren gegaan. Als we kijken naar alle eendjes zwemmen in het water, dan valt op hoe fraai gestileerd de eenden zijn weergegeven. Het breken van de brug staat symbool voor de verloren toegang tot het paradijs. Een symboliek die het kind meestal zal ontgaan. Het is een mooi voorbeeld van natuur (de eendjes) die de kinderen krijgen toegezongen nog voordat ze praten kunnen en die ze later in de natuur in het echt zullen leren kennen.

Hollandsche kinderliedjes / geïllustreerd door H. Willebeek le Mair ; geharmoniseerd door J. Röntgen
London : Augener, cop. 1917
Particuliere collectie

Losse versjes waarvan velen gaan over regen, vogels en andere natuurbelevingen van het kind. De gekleurde illustraties van kunstenaar Raoul Hynckes zijn licht, eenvoudig en dromerig.

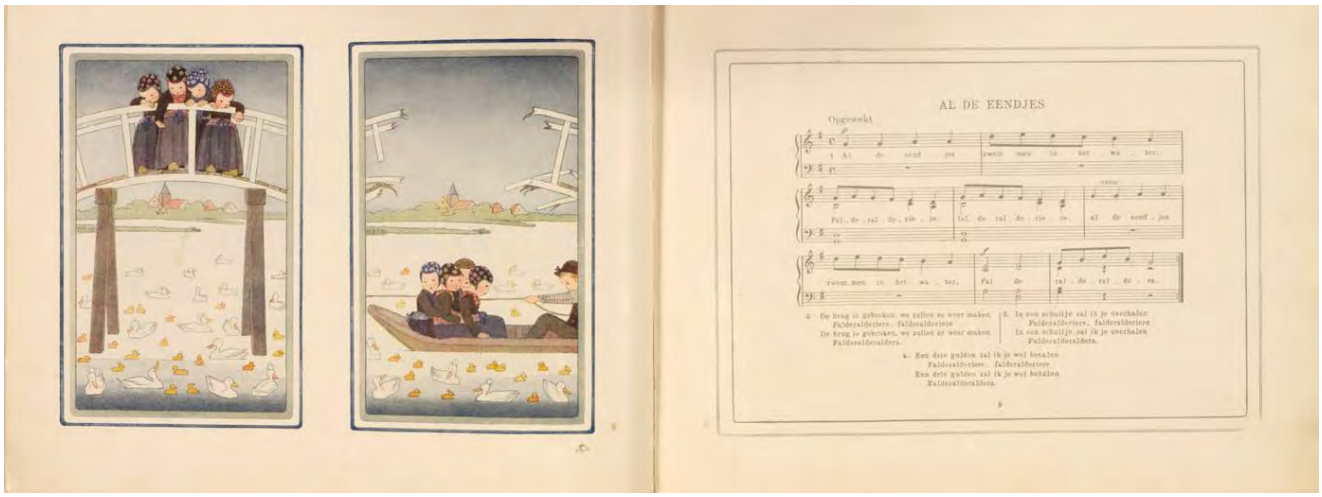
Een bundel kinderverzen / Vos, Margot; Hynckes Raoul. Meiregen
Amsterdam : Querido, 1925, 61 p.
Particuliere collectie

De tovertuin is qua tekst en illustratie een buitengewoon fantasierijk boek. De platen zijn bijna hallucinant te noemen en bevatten de wonderlijkste combinatie van kleuren en vormen. Een echt toverboek is het.

De Tovertuin van Eekje Hoorn / Kruiningen, H. van
Amsterdam : Pegasus, [1947], 91 p.
Particuliere collectie

Langs de twaalf maanden van het jaar wordt heel lichtvoetig beschreven hoe het spreeuwenleven zich voltrekt. Het boek bevat nauwelijks enige moraal, behalve dat het zangersfeest van de spreeuwen minder belangrijk is dan het vinden van een nest. De illustraties van Kurt Böttcher, zijn licht gestileerd, in art deco stijl en heel levendig.

Het spreeuwenboek : spreeuwenleven in beeld en rijm / door Tante Lize ; [met tekeningen van K.B.]
Amsterdam : Van Holkema & Warendorf, [1921]
Particuliere collectie

De bezigheden van kinderen in de verschillende maanden komen hierin aan bod. De kinderen in het boek komen in aanraking met de natuur als zij gaan buitenspelen. In Mei, Bloeimaand zijn de kinderen bijvoorbeeld nieuwsgierig naar een kevertje, die daar niets van moet hebben.

Februari, Sprokkelmaand / Tekeningen en versjes van Rie Cramer
Den Haag : van Goor, [1949]
Particuliere collectie

Mei, Bloeimaand / Tekeningen en versjes van Rie Cramer. – 2e dr.
Den Haag : van Goor, [1949]
Particuliere collectie

Het is de droom van veel kinderen, een ekster als vriend. De illustrator is onbekend, maar de platen zijn erg levendig en gestileerd. Het boek is stukgelezen en dat is een goed teken voor een kinderboek.

Kleine Olle en zijn Ekster / C.Joh. Kieviet
Amsterdam : C.L.G. Veldt, 1909
Particuliere collectie

Een pretentieloos boekje over de deugden van het leven in de tuin en rond de boerderij. De illustraties dragen de sporen van de Nieuwe Kunst en zijn zonder meer lieflijk te noemen. Ze benaderen het mooie van het kind zijn, van de kinderwereld.

Nieuwe Versjes / Hildebrand, Marie; illustraties Nellie Spoor
Utrecht : W. de Haan, [1913]
Particuliere collectie

Een fraai prentenboek over het schaatsen, waarin alle facetten van ijspret en het buiten zijn in de sneeuw worden belicht.

Op en om het Krabbelbaantje / op steen geteekend door J.B. Heukelom; met rijmpjes en vertelseltjes van Margaretha
Amsterdam : S.L. van Looy, [1904]
Particuliere collectie

Een sprookje over prinses Lievelijntje, die door haar boze peettante als wraak lui wordt gemaakt. De natuur draagt in het boek bij aan een gevoel van ‘goed’ of ‘slecht’. Berglandschap bevolkt door kraaien en ratten vormt het thuis van de heks. Prachtige bloemen en kleurrijke vlinders vindt Lievelijntje op haar pad.

Marionet / Lidow
Den Haag : Zuid-Hollandsche Uitgeversmaatschappij Ad.M.C. Stok, [1949]. - 78 p.
Particuliere collectie

Een boek over kabouters, waar de dieren niet bang voor zijn en zich dus heel goed laten kennen.

Wortelmannetje gaat op reis / Midderigh-Bockhorst, B
Den Haag/Batavia : G.B. van Goor en Zonen’s U.M. N.V., [1941]
Particuliere collectie

De omnibus van Winnie de Poeh bevat beide boeken die A.A. Milne voor zijn zoon schreef, in het boek Janneman Robinson. Het eerste, Winnie the Pooh, verscheen in 1926. Een tweede boek verscheen in 1928 onder de titel *The House at Pooh Corner* (*Het huis in het Poeh-hoekje*). Mede door de tekeningen van Ernest Shepard zijn de verhalen onsterfelijk geworden. De boeken over Poeh worden ook door volwassenen gewaardeerd door de filosofische toon van de avonturen. Via de avonturen van Poeh leren kinderen naar de wereld van alledag kijken.

Winnie de Poeh omnibus / Milne, A.A.; illustraties door E.H. Shepard
Amsterdam : Elsevier, [1979]
Particuliere collectie

Geheel in de traditie van de flowerpower is dit boekje geschreven en geïllustreerd. Het gaat over koeien die bloemen eten en waar rupsen op wonen. Er zijn meer zeer pacifistische kinderboeken in de traditie van de flowerpower geschreven, zoals het boek Stier Ferdinand.

Berta Bloemkoe / Lea Smulders en Luz del Vado; illustraties door Acosta Moro
Utrecht : Uitgeverij De Lanteern, [1964]
Particuliere collectie

Nauwkeurige natuurbeschrijvingen en ‘vermenselijking’ van de natuur gaan hand in hand in de boeken van Jan van Oort, beter bekend als Jean Dulieu. Het grootste deel van zijn gepubliceerde werk gaat over Paulus de Boskabouter, waarmee een hele generatie kinderen is opgegroeid. Paulus en de eikelmannetjes uit 1973 wordt wel als zijn meesterwerk gezien. Het boek waarin Paulus door Eucalypta klein wordt getoverd is een allegorie op het schijnbaar zinloze verval van de herfst, en het ouder worden. Paulus’ perspectief op de wereld verandert letterlijk en figuurlijk compleet wanneer hij het formaat van een eikelmannetje krijgt aangemeten. Zijn tot dan toe ordelijke leven vervalt in complete chaos terwijl hij vechtend tegen wind en bladeren zijn weg probeert te vinden. De illustraties in het boek zijn gemaakt met waterverf in felle kleuren die door het uitlopen een surreëel beeld geven van de natuur op microschaal.
Naast de Paulusreeks heeft Jean Dulieu ook enkele andere kinderboeken gemaakt, waaronder
De zeven wonderdaden van Kevertje Plop (links). Dit boek werd oorspronkelijk uitgegeven in het kader van een Albert Heijn actie in de jaren zestig en gaat over een verveeld dwergje die een sprookjesboek leest een helemaal wordt meegevoerd. Hij beleeft zeven avonturen

waarin zijn mate van heldhaftigheid wordt getoetst. In deze avonturen doorkruist hij bossen, gebergten en de onderwaterwereld. Hij komt monsterlijke dieren tegen zoals een sleutelbewarende octopus.

Post voor Paulus de Boskabouter, getekend en verteld door Jean Dulieu
Paules de Boskabouter viert Sinterklaas, getekend en verteld door Jean Dulieu

Paulus en de eikelmannetjes / Dulieu, Jean
Amsterdam : Uitgeverij Ploegsma, 1965. - 238 p.

De zeven wonderdaden van Kevertje Plop / Dulieu, Jean
Den Haag : Van Goor Zonen, [1965]. - 67 p.
Particuliere collectie

Een verhaal over een appelschimmel die in het circus optrad en zo ijdel was als een pauw. Zijn hooghartigheid kwam hem duur te staan toen hij werd gebeten door een leeuw die hij tergde. Het verhaal bevat tevens een verborgen kritiek op het circus. Het verschil tussen ijdelheid en terechte trots wordt hier aan de hand van dit dierenverhaal uitgelegd.

Het ijdele Paardje : een verhaal van Vadertje Brombeer
Amsterdam : Van Holkema en Warendorf N.V., [1946] . - 15 p.
Particuliere collectie

Dit boek beschrijft een kloof tussen kinderen en natuur, en gaat dieper in op de vraag waarom kinderen (en volwassenen) natuur nodig hebben. Het heeft een grote impact gehad op het natuurbeleid, -onderzoek en -educatie.

Het laatste kind in het bos : hoe we kinderen weer in contact brengen met de natuur / Louv, R.
Utrecht : Uitgeverij Jan van Arkel, 2007
VHL - BOEKEN - 711.558 LOUV

In reactie op het boek *Het laatste kind in het bos* is dit boek tot stand gebracht dat kinderen uitnodigt en instrueert om buiten op ontdekkingsreis te gaan. De illustraties bestaan deels uit foto's en deels uit tekeningen, waarmee een aansprekend en uitnodigend boek is gemaakt.

Het Bomen Bloemen Beesten Buitenboek van Karsten en Roos / Huizing, Annet & Margot Westermann
Utrecht : Uitgeverij Jan van Arkel en Uitgeverij Hans de Graaff, 2007
Particuliere collectie

Het is de bedoeling van de schrijver om het wonderlijke leven van de gierzwaluw te vertellen, deels in verhaalvorm gezien vanuit het perspectief van de gierzwaluw zelf en deels in de ik-vorm over hetgeen we weten van zijn leven. De tekeningen geven het bijzondere perspectief van de gierzwaluw weer. Dit doet denken aan de vernieuwende filmtechnieken van de huidige generatie natuurdocumentaires.

Goede reis, gierzwaluw / Nicole de Cock
Haarlem : Gottmer, 2010
Particuliere collectie

Het motto op de achterzijde luidt: *Als we nu verwondering en nieuwsgierigheid zaaien, oogsten we straks respect en betrokkenheid.* Het is een essay waarin de schrijver een somber beeld schetst van kinderen die niet meer buitenspelen en het “leven”, dat het jaar 2600 niet meer haalt als er geen nieuwe manieren gevonden worden om aan natuureducatie te werken.

Buiten, dat moet je ontdekken : een essay over kinderen en natuur / Vos, R. de.
Driebergen / Staatsbosbeheer, 2004
Particuliere collectie

Mare onderhoudt een hechte vriendschap met haar oma. Haar oma wordt ziek en kan niet meer praten, opa overlijdt. Dit boek gaat over de hechte band tussen een kleindochter en haar oma. De illustraties waarin collage is toegepast maken het boek herkenbaar voor jong en oud.

Mare en de dingen / Mortier, Tine; illustraties Kaatje Vermeire
Wielsbeke : De Eenhoorn, 2010
Particuliere collectie

In *De trompet van de zwaan* kan een trompetterzwaan die geen stem heeft trompet spelen.

Trompet van de zwaan / White, E.B.; Nederlandse bewerking van Hans Andreus
Naarden : A.J.G. Strengholt, 1973. - 194 p.
Particuliere collectie

Anti-oorlogsboek over de zoon van een wapenhandelaar die alles met bloemen kan laten begroeien. Zo ruimt hij de lelijkheid op, houdt hij het kwaad van de mensen weg en weet hij oorlog te voorkomen. Het jongetje Koekoe ontdekt dat alles wat hij aanraakt, wordt omgetoverd

met weelderig groen en bloemen. Zo worden grauwe gevangenismuren een bloemenpracht, en komen er bloemen in plaats van kogels uit de kanonnen die zijn vader laat maken in de fabriek. Een tuinman vertelde hem dat in bijna alle dingen bloemzaadjes verborgen zitten, die door aanraking met “groene duimen” tot leven gewekt worden.

Koekoe met de groene duimen / Druons, Maurice; vertaling Babs van Wely
Haarlem : Uitgeverij Holland, 1986
Particuliere collectie

Door middel van pop-up landschappen laat dit boekje zien wat er met het oerwoud en zijn bewoners gebeurt. De harde realiteit van dit verhaal wordt enigszins verzacht door de hoopvolle aanplanting van nieuw bos in het slot. Deze wending kan gezien worden als een ‘onrealistisch happy end’, maar ook als een boodschap aan de lezer: Dit is wat er nu gebeurt, maar het is nog niet te laat.

In het bos van de luiaard / Sophie Strady; Anouck Boisrobert, Louis Rigaud
Amsterdam: Querido, 2011. - 16 p.
Particuliere collectie

Stern sluit vriendschap met een zeeschildpad en zorgt ervoor dat de eieren en jonge schilpadjes niet worden opgegeten door de vogels en krabben. Het verhaal en vooral de illustraties laten de pracht zien van de natuur aan de tropische stranden. Het is een echt vermaakboek voor kinderen, zonder dieper liggende moraal.

Sporen in het zand / Jagt, Pat van der
Blurb, Print on demand
Particuliere collectie

Om koning van het land Katoren te worden moet Stach zeven opdrachten vervullen. De problemen die hij op moet lossen zijn problemen waar de moderne wereld ook mee kampt, waaronder

milieuvervuiling. In dit verhaal wordt de milieuvervuiling veroorzaakt door een draak die de lucht vervuilt.

Koning van Katoren / Jan Terlouw. – 35e dr.
Rotterdam : Lemniscaat, 1988
Particuliere collectie

In 1971 won dit boek de Nienke van Hichtumprijs. Het boek past in het tijdsbeeld van het agenderen van milieuproblematiek op wereldschaal door het boek *Silent Spring* van Rachel Carson en door de rapportages van de Club van Rome.

Torenhoog en Mijlenbreed / Dragt, Tonke. – 4e dr.
Den Haag : Leopold, 1980.
Particuliere collectie

De wereldberoemde zevendelige serie onthult dat in onze ‘normale’ (saaie) wereld ook een magische wereld verborgen is. Kinderen die magische krachten hebben leren op hun kostschool Zweinstein over de wetten van de magie, de omgang met magische dieren maar vooral over het spel tussen het goede en het kwade. Dit zijn de twee oerkrachten in het universum die gekanaliseerd worden door liefde en angst. De natuurwereld die Rowling beschrijft heeft veel verbanden met de middeleeuwse folklore en legenden. Het bijzondere van de serie is dat Rowling een ongelooflijke hoeveelheid aan mythen, legenden en folklore heeft kunnen samenbrengen in een spannend en grappig verhaal met veel betekenislagen er in.

Harry Potter en de steen der wijzen / Rowling, J.K.
Amsterdam : De Harmonie, 2000
Particuliere collectie

In dit rapport wordt geanalyseerd hoe kinderen hun directe woonomgeving beleven en worden er voorstellen gedaan om in te spelen op hun wensen in wijkaanleg.

Ooghoogte 1 meter / Oost, L.& C.L.M. Spinnewijn
Wageningen : Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, 1999, 36 p.
FORUM - STACKS - NN31030,416

Verschillende vormen van boerderij-educatie werden onderzocht. Te weten: excursie, boerderijweek, boerderij-atelier en boerderijschool. Van elk van deze vormen is onderzocht welk effect ze hadden op de kinderen. Voor de verschillende vormen zijn aanbevelingen opgesteld die moeten leiden tot een betere benutting ervan.

Levende boerderij, lerende kinderen : beschrijving en effecten van verschillende vormen van educatie op de boerderij / Hassink, J. ; Haubenhofer, D. ; Meer, I. van der ; et al
Wageningen : Plant Research International, 2009
FORUM - STACKS - NN38050,257

Een wetenschappelijke analyse van de vervreemding van de jongeren van de natuur zoals die door het ministerie (van LNV) wordt gezien. De afbeelding op de voorzijde geeft direct al het vooroordeel weer van waaruit het onderzoek is verricht. Jongeren zijn lui, alleen maar bezig met sociale media en games op hun mobieltje, eten pringles, drinken cola en hebben niks met de natuur. Er is geen ruimte voor de verbeelding van jongeren om te bepalen wat zij zelf als natuur zien en hoe ze zich daar mee willen verhouden.

Van Vervreemding naar Verantwoordelijkheid : over jongeren en natuur Witt / Annick de
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit; Radboud Universiteit Nijmegen, 2005
Particuliere collectie

Buiten spelen in de natuur is belangrijk voor kinderen. Ook voor kinderen met een beperking, of die beperking nu fysiek is of op een ander vlak. Dit boek beschrijft, na een inleiding over verschillende beperkingen, wat spelen in de natuur betekent voor kinderen en waarom het belangrijk is dat juist ook deze kinderen de kans krijgen om in de natuur te spelen. De kern van het boek bestaat uit vele voorbeelden waaruit blijkt dat het goed mogelijk is een natuurspeelplaats te maken waar kinderen met en zonder beperking samen kunnen spelen. Ondersteund met vele illustraties en 2 praktijkverhalen.

Allemaal spelen! / Wagenaar, M.
[S.l.] : Stichting Oase, 2012
VHL ; BOEKEN ; 711.558 ALLE

Dit boek is tot stand gebracht in samenwerking met onder meer FairClimate en de HIER-klimaatcampagne. De auteurs zijn de wereld over gereisd om kinderen op te zoeken in de gebieden waar de klimaatverandering het best zichtbaar is. Ze hebben kinderen gevraagd wat zij ervan merken, dat

het klimaat verandert. Bij Halima wordt het steeds droger, bij Toei stijgt het water zo hoog, dat zijn eiland bijna verdrinkt. Op de Noordpool smelt steeds meer ijs, waardoor de ijsberen hun jachtgebied kwijtraken en in het oerwoud in Brazilië worden steeds meer bomen gekapt.

Help! Mijn iglo smelt! / Righton, Natalie; illustraties Ton Koene; met een voorwoord van Floortje Dessing
Rotterdam : Lemniscaat, 2009
Particuliere collectie

Het meisje moet de natuur redden door de laatste (mango)boom op aarde te verdedigen. Uiteindelijk helpen anderen haar om pitten en zaden te verzamelen, die in kwekerijen ontkiemen. Het is een uitgave van Novib. De thematiek is zwaar en vergelijkbaar met *Help! Mijn iglo smelt!*

De boom en het meisje / Haeringen, Annemarie van
Amsterdam/Den Haag : Leopold/Novib, 1991
Particuliere collectie

Leestafel

Erik of het klein insectenboek / Bomans, Godfried
Utrecht : Het Spectrum, 1997. – 49e dr.
Particuliere collectie

Laten we hopen dat alles weer goed komt : kinderen over het milieu / Driessen, N.J. [samenst.]
Zwolle : Natuur en Milieu, Federatie Overijssel, 1987
Particuliere collectie